

Az öğrenci vardır, kompozisyon dendi mi ödü kopmayan, yüreği ağzına gelmeyen; özellikle sınavlarda, hani o bir-iki saatlik süre içinde, öğretmenlerin göz açtırmaz, kuş uçurtmaz denetimi altında. Cumhuriyet'in ilk yıllarına varıncaya kadar tahrir diye anılan bu yazılı işe uğraşa, sonradan kompozisyon denildi. Fransızcadan alınan bu sözcük, şöyle tanımlanıyor sözlüklerde: "Öğrencilerin duygu ve düşüncelerini, düzgün bir biçimde anlatmaları için yaptırılan yazılı ve sözlü çalışma."

Demek, kompozisyonla istenilen, öğrencinin duygu ve düşüncesini, tabii, belirli bir konuda, anlatmasıdır. Bu anlatma, ister yazılı ister sözlü olsun, her şeyden önce düzgün olacak, yani anlaşılır bir Türkçe ile dile getirilecek; yani Türkçemizin kurallarına uygun, virgülü noktası yerli yerinde, okuyanı ya da dinleyeni de yormadan, "Acaba ne demek istiyor bu çocuk?" dedirtmeden.

Kompozisyonda birinci koşul dil olduğu kadar düşüncedir de. Bir insanın anadilini, düzgün konuşması, düzgün yazması, aslına bakarsanız bir saygı sorunudur. Anadiline saygısı olan, onu güzel kullanmaya özen gösterir bence. Peki, diyeceksiniz, anadilini düzgün konuşmak yeterli mi, kompozisyon denilen o yazılı uğraş için. Değil, elbette. Düzgün bir Türkçe ile yazılan yazının özü, içeriği, kısacası ana düşüncesi değil midir asıl önemli olan?

Diyelim, Türkçemiz güzel. Ya düşünce ne olacak? Düşünmek neyle olur? İnsan sözcükler olmadan düşünebilir mi, hele bir sorun kendi kendinize. Hayır, düşünemez. Görüyorsunuz, dil ile düşünceyi birbirinden ayırmak olası değil. Bir düşünceyi, bir duyguyu (işe müziği, resmi katmadan söyleyelim), sözcüklerle dile getirmek istiyoruz değil mi? İlk kez, düşünceyi kafamızda belirgin bir biçimde oluşturmuş, olgunlaştırmış olmamız gerekli. O düşünceyi kâğıda dökmek için ne yapacağız, dile sarılacağız dört elle.

Örneğin, size sınavda "tebeşiri tanımlayın" diye bir konu verildi, ne yaparsınız ilkten, şaşırıp kalmaktan başka?... Ben de olsam şaşırırım ilkağızda, ama sonra başımı ellerimin arasına alır, bir süre düşünürüm, bu işin içinden nasıl çıkarım diye. Sonunda, soğukkanlılığıma dönüp, karınca kaderince bir şeyler yazmaya başlarım.

Bakın, böyle bir soru sorulmuş gerçekten. Çağımızın değerli denemecilerinden (ne yazık ki bugün yaşamıyor artık) Seha L. Meray, Su Başını Devler Tutmuş adlı yapıtında bunun öyküsünü (Sayfa: 196-197) şöyle anlatıyor:

"Ortaokulda Türkçe öğretmenimiz rahmetli Recai Cin idi... O çağlarda romantik duygularla doluyduk. Çamlıca'dan bakıp, Haliç'de batan güneşin rengârenk oyunlarını seyretmekti yazın zevkimiz. Biz, 'ruhumuzun derinliklerinden' en iç çeken sözcükleri araştırırken konuyu veriverdi: 'Tebeşiri tanımlayın!..'

'Hepimiz durakaldık.' Şaka mı yoksa? Böyle konu olur muydu? 'Bakışları dolaştı aramızda.

Oynadığı oyuna için için gülen bir 'ders verme' sevinci yansıdı öğretmenimizin gözlerine. 'Konu, bu işte; hadi, başlayın.' Bir türlü başlayamıyorduk, incilerimizi 'döktürmeye.' Ne güç şeymiş tebeşiri tanımlamak! Ne güç şeymiş ince, ak, uzunca, yazmaya yarayan ya da yaramayan, öteki şeylerden ayırt etmek tebeşiri! Yazdıklarımızı dinledikten sonra, güldü öğretmenimiz: 'Palavra kolay' dedi: 'Zor olan, boş laf etmeden anlatabilmek. Neyi anlattığına bakacaksın; bakmak da yeterli değil, göreceksin neyi anlatmak istediğini; düşüneceksin. Sonra da, herkesin kolayca anlayabileceği biçimde anlatacaksın. Düzenli düşünmek ister bu iş; anlamı çıkacak söz etmeyi öğrenmek gerek. Bunu beceremezsen, susacaksın; başka yol yok.'"

Haydi, gelin şu tebeşir konusunu alalım ele birlikte. Tebeşiri tanımlayın dediler mi, illa da sözlüğe bakıp, bilgiçlik de taslayarak, "Kısa çubuk biçiminde kara tahtaya yazı yazmakta kullanılan gevrek, beyaz, bir cins kireç karbonatı." diye döktürmek işin kolayına ve ucuzuna kaçmak olur. Tebeşiri tanımlayın konusu, bizi tanım dışında birtakım okul anılarına götüremez mi? Örneğin, tebeşirle ne zaman tanıştığımızı, diyelim ilkokula başlarken, öğretmenin kara tahtaya ak biçimler çizdiği günün bizde yarattığı ilk izlenimleri anlatamaz mıyız? Sonra, birbirini tebeşir yağmuruna tutmamış kaç öğrenci gösterebilirsiniz? Bizim küçüklüğümüzde, ortaokulda sözlüden yazılıdan kaçıp kurtulma yollarının başında, tebeşir tozu yutup, külrengi bir suratla mide bulantıları içinde müdür yardımcısının karşısına çıkıp, hasta tanısı ile kapağı eve ya da başka bir yere atmak gelirdi. Sonra, çetele diye bir söz vardı. Eve su, süt, yoğurt getirenler, kapıların üstüne tebeşirle birer çizgi çizerlerdi, verdikleri malların sayısını belirlemek için. Sonra, tebeşir, Atatürk'ün elinde, bir karatahta önünde, yanılmıyorsam Kastamonu'da halka ilk olarak Latin harflerini öğretirken bir güzel izlenim aracı niteliğinde görünmüyor mu?

İşte, size, tebeşirle ilgili bir sürü gereç. Kullanın bunları, kullanabildiğinizce. Bunlar, anılar, duygularla ilgili şeyler. Düşünce konusuna gelince, onu da bir sonraki söyleşimizde ele alalım, olmaz mı?

Vedat GUNYOL, Daldan Dala